

"זכור ה' את מתי...
עדי יהי חיינו ראויים לזכרם"

על זיכרון העבר בהווה, ולקחים לעתיד

יום השואה תשנ"ב (1962) קיבוץ חולדה

1

כאשר נתקבלו בארץ הידיעות על השמדת יהדות אירופה, נערכה בתל אביב תהלוכה אילמת. אלפי אנשים צעדו ברחובות בדומיה מוחלטת. בחללה של העיר נישא יגון קודר וזעם עצור. בזעקת אלם זו היה ביטוי של אמת יותר מאשר באומר ודברים.

אולם נגזר עלינו לדבר. למצוות "זכור" של תורתנו אנו חייבים להוסיף את המצווה: זכור את אשר עוללו לנו הגרמנים-הנאצים, זכור את השואה!

אנו מזכירים ברטט, בחרדת קודש וביגון את העם היהודי באירופה שנרצח על ידי הנאצים, רוב בניין האומה, הנושא העיקרי של אוצרות רוחה ותרבותה, של כוחה הלאומי.

אנו מזכירים את העינויים ואת מצוקת האימים, שהיו מנת חלקם של כל שמונה וחצי מיליונים היהודים במלכות הנאצית, ואת דרכם האחרונה של יותר משישה מיליונים שהושמדו.

דימה ברל כצנלסון את העם היהודי לאחר השואה לאילן שגרזן החוטב חטב בו לאורכו וכרת מחצית גזעו. מחצית הגזע נכרתה ואבדה, והזדקרה השאלה הגדולה: המחצית ששרדה, מה יהא עליה? היחיה העץ? העוד יעשה פירות?

הצעה לסמל המדינה "נחשון"

ארכיון המדינה

2 מצוות "זכור" מופיעה בתורה בספר דברים פרק כ"ה, פסוקים יז-יט, שם מוטלת החובה לזכור את אשר עשה לנו עמלק. למה חשוב לדובר לקשר בין המצווה המקראית לבין השואה?

2 מה הקשר בין חובת הזיכרון לבין האפשרות של העץ הכרות (העם היהודי אחרי השואה) לשוב ולתת פרי?

2 בתמונה המצורפת נמצא את אחת ההצעות שהוגשו עבור סמל המדינה (עוצבה על ידי האחים שמיר). עץ כרות, מנורה, ושבעת הכוכבים מהדגל שהציע בזמנו הרצל. מה מדגיש הסמל הזה? מה דעתכם עליו כסמל המדינה?

שאלות לדיון

"זָכַר הָחַי אֶת מוֹתָיו ...
עַד יִהְיֶה חַיֵּינוּ רְאוּיִם לְזַכְרָם"

נדר | אברהם שלונסקי

2

עַל דַּעַת עֵינַי שָׂרְאוּ אֶת הַשְּׂכּוֹל
וְעַמְסוּ זְעָקוֹת עַל לְבֵי הַשְּׂחֹחַ [הכפוף, עצוב],
עַל דַּעַת רַחֲמֵי שְׁהוּרֹנֵי לְמַחַל
עַד בָּאוּ יָמִים שְׂאִימוּ מִלְּסֻלַּח,
נְדָרְתִּי הַנֶּדֶר: לְזַכֵּר אֶת הַכֹּל
לְזַכֵּר - וְדַבֵּר לֹא לְשִׁכַּח.
[...]

דַּבֵּר לֹא לְשִׁכַּח - עַד דוֹר עֲשִׂירִי
עַד שֶׁ עֲלֻבוֹנֵי עַד כָּלָם עַד כָּלָהֵם [כולם בלשון מקראית]
עַד יִכְלוּ [יגמרו] כָּל שְׂבִטֵי מוֹסְרֵי [דברי התוכחה והביקורת].
קוֹנֵם [שלא...] אִם לְרִיקָה יַעֲבֹר לֵיל הַזַּעַם
קוֹנֵם אִם לְבִקְרָה אַחְזָר לְסוּרֵי [לדרך השגויה, הרעה] וּמֵאוֹם לֹא אֶלְמַד גַּם הַפְּעַם

קישור לביצוע השיר
על ידי הראל סקעת במצעד החיים

- השילוב של "לזכור" ו"לא לשכוח" מופיע גם במצוות זכור ("זכור את אשר עשה לך עמלק... לא תשכח", דברים כ"ה, יז-יט). מה ההבדל בין לזכור לבין לא לשכוח? איזו סיבה יכולה להסביר את הדרישה לקיים את שניהם?
- מדוע חשוב לזכור לפי שלונסקי?

שאלות לדיון

"זכר החי את מתיו ...
עדי יהיו חיינו ראויים לזכרם"

נזכור | אבא קובנר

נזכר את אחינו ואחיותינו, את בתי העיר ואת בתי הכפר,
את רחובות העירה ששאנו כנהרות ואת הפנדה הבוודד עלי ארח;
את הישיש בקלסתר פניו, את האם בסודרה, את הנערה בצמותיה,
את הטף;

את אלפי קהלות ישראל על משפחות האדם, את כל עדת היהודים,
אשר הכרעה לטבח על אדמת אירופה מידי הכורת הנאצי;
את האיש שזעק פתאום ובזעקתו מת;

את האשה שחבקה תינוקה אל לבה וזרועותיה צנחו;
את התינוק, שאצבעותיו מגששות אל פטמת האם
והיא כחלה וצוננת;

את הרגלים,

את הרגלים שבקשו מפלט ולא היה מנוס עוד;

ואת שקפצו ידיהם לאגרוף,

האגרוף שחפן את הברזל,

הברזל שהיה לנשק החזון, היאוש והמרד.

והם ברי-הללב והם פקוחי-העינים,

והם שהשליכו נפשם מנגד... וידם קצרה מלהושיע.

נזכר את היום,

את היום בצרהו, את השמש שעלתה על מוקד הדמים,

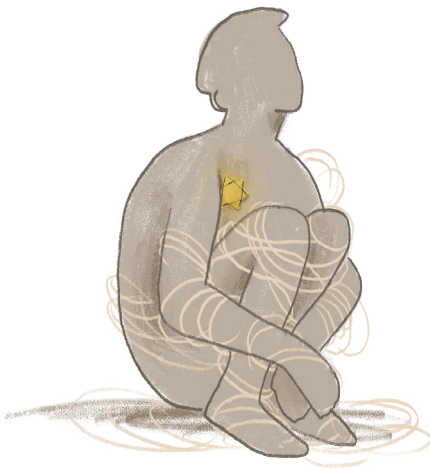
את השמים שעמדו גבוהים ומחרישים.

נזכר את תלי האפר אשר מתחת לגנים הפורחים.

זכור החי את מתיו, כי הנה הם מנגד לנו.

הנה נבטות עיניהם סביב סביב,

ואל דמי, אל דמי לנו, עדי יהיו חיינו ראויים לזכרם.

2 מה המשמעות של האזכורים - מצד אחד של אחינו ואחיותינו, ישיש, נערה, איש וטף ומצד שני של אלפי קהילות, כל עדת היהודים?

2 האם האיש שזעק פתאום, והאישה שחבקה את תינוקה הם בניגוד או בהשוואה לאגרוף, נשק ומרד?

2 "נזכור את היום... את השמים שעמדו גבוהים ומחרישים..." - מה הזיכרון המשמעותי שיש להפיק מתיאור הטבע? (שימו לב גם ל"תלי האפר אשר מתחת לגנים הפורחים")

2 "עד יהיו חיינו ראויים לזכרם" - איזו תחושה מעוררת ההכרה שהמתים כל הזמן מנגד (ממול), ושהעיניים ניבטות סביב?

2 מה יהפוך את חיינו ראויים לזכרם?

"זכור ה' את מתי...
עדי' יהי חיינו ראויים לזכרם"

'זכור' | נוסח משמר השרון תשכ"ד (1964)

4

נזכור בכאב ובחרון את נשמות אחינו ואחיותינו הקדושים והטהורים שנפלו בידי מרצחים טמאים נטולי צלם אלוהים.

נזכור את היהודים הפשוטים ואת בחירי התרבות, תפארת האדם, מזקן ועד ילד, הישרים והיקרים, בעלי הצדקה וגמילות החסדים, אהבת הבריות ומסירות הנפש.

נזכור את החלומות התקוות ומשאות הנפש, את השאיפות הרמות את אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל, את האמונה והגבורה, את השנאה והבוז לחיית האדם.

נזכור את בתי הכנסת ובתי המדרש, את מוסדות הצדקה והחסד, את בתי הלימוד והמדע, את בתי הספר והספריות, ואת הבתים שהיו קודש לעבודת העם והארץ.

נזכור את נושאי המרד והמלחמה באויב, את מאות ואלפי הלוחמים, יקירי הנפש ועלומי השם, שקמו לעורר נואשים לגבורה, והפיחו את הרוח בין המעטים, לעמוד נגד האויב האכזרי.

נזכור את חללי החי"ל [חטיבה יהודית שלחמה בנאצים בתוך הצבא הבריטי] והשליחים, אשר פעלו מעבר לקווי האויב, את טובי בני הארץ, שנתנו נפשם במלחמה למיגור האויב.

נזכור. נזכור.

מה אנחנו נדרשים לזכור על פי הקריאה הזו?

למה התביעה לזכור את האויב חוזרת על עצמה כמעט בכל פסקה? אילו היבטים של

השואה מופיעים רק ב"נזכור" הזה?

למה הסיומת הכפולה "נזכור. נזכור.?"

שאלות לדיון

"זָכַר הָחַי אֶת מָתוֹ ...
צָדִי הָיָה חַיִּינִי רְאוּם לְזָכְרָם"

**בשנת 1983 אירחה גרמניה את
תחרות האירוויזיון**

אהוד מנור ואבי טולדנו בחרו לכתוב את השיר "חי" כשיר הישראלי לאותה שנה. בשיר מופיעים המשפטים "אני עוד חי" ו"עם ישראל חי" וכמובן נרמז המנון המדינה "טוב שלא אבדה עוד התקווה". המסר הייחודי של השיר בא לידי ביטוי גם בבחירה להעמיד קבוצה של שישה על הבמה (עפרה חזה ו-5 מלווים) לביצוע השיר, ועל ידי מעצבת התלבושות דורין פרנקפורט, שבחרה שכל המלווים יעלו לבמה בתלבושת צהובה (רמז לטלאי הצהוב) והזמרת המובילה בלבן כסמל לתקווה ושלוש. עפרה חזה ששרה את השיר סיפרה שהייתה בביקור במחנה הריכוז דכאו, שם פגשה שני ניצולים שביקשו ממנה לחשוב עליהם כשהיא עולה לבמה לייצג את ישראל.

חי | אהוד מנור ואבי טולדנו

שמעו אחי, אני עוד חי
 ושתי עיני עוד נישאות לאור.
 רבים חוחי אך גם פרחי
 ולפני שנים רבות מספור.
 אני שואל ומתפלל
 טוב שלא אבדה עוד התקווה.
 עובר מזמור מדור לדור,
 כמעין מאז ועד עולם
 אני שואל...
 חי, חי, חי כן, אני עוד חי.
 זה השיר שסבא שר אתמול לאבא
 והיום אני. אני עוד חי, חי, חי,
 עם ישראל חי. זה השיר שסבא
 שר אתמול לאבא והיום אני.
 הומים ימי ולילותי
 ובשמי עמוד האש עוד קם.
 אשיר בלי די, אפרוש ידי
 לידידי אשר מעבר ים.
 ... אז כה לחי לכל אורחי
 ולבני המבקשים לחזור.

 קישור לביצוע
 מיוחד של השיר חי
 ליום השואה 2018

פתיח מתוך הגדת יום השואה

5

בערב זה אנו מתאספים ואנו מספרים.
 לזכר ששת המיליון שבחרו בחיים,
 ולא עלה בידם.
 לזכר ששת המיליון שנספו,
 לכל איש, אישה וילד.
 מידי יום ביומו,
 מידי שעה בשעה,
 מידי דקה בדקה,
 בחרו בחיים כנגד מבקשי מותם,
 לכבוד המתים, לכבוד השורדים,
 לכבוד הנספים, לכבוד הניצולים,
 לכבוד הניצולים שהיו במחנות,
 לכל אלו שהרוח הרעה לא הגיעה אל סף
 ביתם,
 לכל איש, אישה וילד.
 שכוונו לפתרון הסופי
 לכל איש, אישה וילד
 שממשיכים את שרשרת הדורות
 לכבוד הדורות שיבואו
 בשם כולם נאמר:
 עם ישראל חי

- ❓ קריאה זו נאמרה בפתיחת טקס יום השואה. מי מוזכר כאן שלא הוזכר בהצהרות האחרות?
- ❓ מהי מטרת ההתכנסות לטקס על פי אמירה זו? שימו לב במיוחד לפתיחה ולסיום של ההכרזה.
- ❓ מה דעתכם על פתיחת יום השואה בהצהרה "עם ישראל חי"?

שאלות לדיון

'יזכור' | נוסח קיבוץ נרמיה 1970

יזכור עם ישראל את קהילות הקודש בארצות הגולה, שנעקרו, שנחרבו ושנמחקו, את בניו המומתים, קורבנות ממלכות הרשע, שעונו עינויי גוף ונפש במחנות ההסגר; שגורשו לארץ גזירה ולא נודעו עקבותיהם; שנרצחו בהמון בשווקים וברחובות; שהובלו לטבח בקרונות מוות; שנקברו חיים, שנשרפו בהיכלי הקודש על גווילי התורה, שנשחטו, שנטבעו ושנחנקו, שחולל כבודם וְשָׁפַךְ דָּמָם בִּידֵיִם טְמֵאוֹת – על קידוש השם.

יזכור עם ישראל את ילדי מחמדיו, טהורים בני טהורים שנגזלו מידי הוריהם בידי חֵיתוֹ אָדָם והובלו כצאן לטִבְחָה; שנערפו והומתו במיתות משונות ונערמו ערימות ערימות בראש חוצות. עוללים ויונקים שנופצו אל אבני קיר, ששומטו מחומות והושלכו חיים בשקים למצולות נהרות, ונקטפו חייהם באיבם בידיים אכזריות על קידוש השם.

שאלות לדיון

- ❓ כיצד ניתן להבין את המושג "קידוש השם" שמופיע ב'יזכור' זה פעמיים?
- ❓ איזה מסר עובר באמצעות האופן הפרטני והמדויק שבו מפורטים אופני ההתאכזרות וההשמדה כלפי היהודים בשואה?

"זכור החי את מותיו ...
גדי יהיו חיינו ראויים לזכרם"

הצהרה שצורפה ל'יזכור' | קיבוץ לוחמי הגטאות 1958

7

יעמוד העם ויקדש בניו, יעמוד העם ויקדש בנותיו
 אשר גודעו בחרב האויב המטורף.
 את שכשלו בדרך התלאות והרעב
 את הרבים מספור אשר כילה הגרמני.
 את שצעקו ולא הבקיע קול צעקתם.
 את ששתקו ולא שמע העולם את שתיקתם.
 יעמוד העם ויקדש את המעטים, את השרידים, את אחרוני הבודדים.
 את שגבם אל קיר העיר האבודה והבווערת
 את שנשמו באצבעות שבורות את השנאה ואת המרד.
 את אלה שהפכו את האובדן לכוח
 שאין למחות אותם, ואי אפשר מותם לשכוח.
 יזכור העם! יזכור העם! יזכור העם!
 את המורדים וגואלי הדם.

- ❓ למה חשוב להזכיר גם את השורדים ולא רק את הנספים?
- ❓ מי הם "המורדים וגואלי הדם"?
- ❓ מה מוסיפה הקריאה הזו לחובת הזיכרון שלנו כעם?

שאלות לדיון

נוסח ה'יזכור' המסורתי

8

יזכר אלוהים את כל הנשמות של כל קהלות בית ישראל בגולת אירופה שהועלו על מוקד בשנות השואה ת"ש-תש"ה. ששה מיליון אנשים ונשים, ילדים וילדות, בחורים ובתולות, זקנו וטף, שנהרגו ושנטבחו באכזריות אימה ונרצחו ברצח המונים במקומות מגוריהם בערים, בעירות ובכפרים, ויתרם הובלו למחנות הרכוז ונספו במיתות משנות ונוראות, ונשרפו לאפר בכבשני האש של מחנות ההשמדה האימים בגרמניה ובפולין ובשאר ארצות בידי עם המרצחים הגרמני עם עוזריו הרוצחים משאר העמים, שהיו בעצה אחת להשמיד ולהרג ולאבד את העם היהודי ולמחות את זכר היהדות ולכלות כל אשר בשם ישראל יקרא.

אל נקמות, שופט הארץ, זכור נא את נחלי הדם שנשפך כמים, דמי אבות ובנים, אמהות ועולליהן, רבנו ותלמידיהם והשב גמול שבעתים לצוררי עמך. שועת "שמע ישראל" שזעקו הלקוחים למות, אל תדום, ואנקה המענים תעלה לפני כסא כבודך לנקה, במהרה בימינו לעינינו, את נקמת דם בני ובנותיך הקדושים והטהרים, שלא זכו לקבר ישראל, ככתוב: כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו, וכפר אדמתו עמו.

- 1 אילו ביטויים שמופיעים בנוסח זה רומזים על היותו דתי / מסורתי?
- 2 הביטוי "להשמיד להרג ולאבד" מצוטט מתוך תוכניתו של המן במגילת אסתר (ג', י"ג). מה מוסיף הרמז הזה להבנת ה'יזכור'?
- 3 'יזכור' היא תפילה מסורתית. מהי הבקשה או התביעה של המתפללים?
- 4 במה הנוסח המסורתי שונה מהנוסחים אחרים שלמדתם?

שאלות לדיון

